

תרומה למדף הספרים
של יהדות המזרח
והמגרב

ממזרח וממערב: מחקרים בתולדות
היהודים בארצות המזרח ובצפון
אפריקה, עורכים: משה אורפלי, אריאל
טואף ושאול רגב, הוצאת אוניברסיטת
בר-אילן, תשס"ד, 201 עמ' *

ממזרח וממערב

ספר זה, המציג שמונה מחקרים של אנשי אקדמיה, מומחים בעלי מוניטין בתחומם, דן במגוון של נושאים, ביניהם נוסחי שטרות להגנה על הנדוניה, כולל הצגת נוסחים חשובים שלא פורסמו עד כה, פרי מחקרו של יוסף ריבלין; נישואין וגירושין בקהילה היהודית בגליפולי (עיר נמל בטורקיה) במאה הי"ז מאת דנית גל (באחת מהערותיה, ציינה גל, כי בגליפולי קיים בית עלמין יהודי עתיק ובו 835 מצבות, שהישנה ביותר שצולמה במסגרת פרויקט אוניברסיטאי-מחקרי, היא משנת 1628, והמאוחרת ביותר - משנת 1986. בתי עלמין היו מאז ומעולם מקור מרתק ובלתי אכזב ללימוד החברה ומעניינת "תרומת" המצבות למסקנות המחקר). ירון הראל כתב על קהילת היהודים בצנעא ובין לבין התייחס גם לכיבוש צנעא בידי הצבא העות'מאני ב-1872, שסימל נקודת מפנה בקשריהם של יהודי תימן עם העולם היהודי בכלל ועם יהודי האימפריה העות'מאנית בפרט. אהרן גימאני התייחס אף הוא ליהודי תימן והציג את מחקרו על הייבוש בקרב בני תימן להלכה ולמעשה; אליעזר בשן תרם פרק על מכתבי אלמנות (המופיע בשינויים קלים גם בספרו, ראה להלן); לאה בורנשטיין-מקובצקי כתבה על גירושין ונישואין מחדש בחברה היהודית

שבאימפריה העות'מאנית במאות הי"ח והי"ט. ממחקרה ניתן ללמוד, כי עיקר אוכלוסיותיהן של הקהילות היהודיות באימפריה העות'מאנית בתקופה הנסקרת היו מגורשי ספרד, שהיגרו לאימפריה אחרי הגירוש ב-1492 ויוצאי פורטוגל שהיגרו לאימפריה אחרי 1497, רובם אנוסים וצאצאיהם. כמו כן, נמנו עם יהודי האימפריה גם רומניוטים - צאצאי תושביה היהודים האוטוכטונים של ביזנטיון (כאן מתבקשת הערות הבהרה. מה שכל כך ברור למומחה, לא תמיד ברור לקורא), ומוסתערבים - יהודים המתגוררים מדורי דורות בארצות דוברות ערבית, בייחוד בסוריה, בעיראק ובמצרים. שמואל רפאל כתב על דמותה של החמות בשיר העממי בלאדינו. שי ארנון חתם את הקובץ, במאמר הנושא את השם "פיזור בצל עימות: הכוונת נוער דתי ומסורתי מצפון אפריקה למגורי קליטה לא דתיים בתקופה שבין 1948-1956".

כיאה לספר שנולד באקדמיה, כל מאמר עשוי בקפידה ונשען על תיעוד עשיר ועל הערות מרחיבות דעת. ניכר כי הושקעה עבודה רבה בעריכת הספר והוא אכן "מוצר" המכבד את עורכיו, כולם פרופסורים שנודעו לשבח בזכות מחקרים שכתבו ושהתפרסמו בארץ ומחוץ לה, ואת הוצאת בר-אילן, האחראית על פרסום הספר.